

Nemzeti bibliográfia Lettországban: hagyomány és változás Szemle

Anita Goldberga

A tanulmány a Vilniusban 2000. október 5-6-án rendezett *Library as Information gateway to the new millennium* és a Tallinnban 2000. október 12-13-án rendezett *National bibliography in changing environment* c. konferenciákon tartott előadások alapján íródott. A fordítást **Murányi Péter** készítette.

Bevezetés

Abban az időben, amikor az egész világon két ellentétes tendencia figyelhető meg, nevezetesen a gazdaság globalizációja és a nemzetek vágya kultúrájuk és identitásuk megőrzésére, az olyan fogalmak, mint az integráció, együttműködés, szabványosítás, harmonizáció egyre időszerűbbé válnak. A könyvtárak, különösen a nemzeti könyvtárak képesek arra, hogy információikat a leghozzáférhetőbben és a legérhetőbb módon kínálják fel, s lehetővé tegyék a mások által szolgáltatott információkhoz való hozzáférést is. A tudás és az információ rendszerezése elektronikus környezetben szabványosított információfeldolgozást és -szolgáltatást kíván meg a könyvtáraktól. Pontos bibliográfiai és metaadatok szükségesek a nemzeti virtuális bibliográfia kialakításához és hozzáférhetővé tételéhez. A nemzeti bibliográfia teremti meg a nemzeti dokumentumszolgáltató rendszer alapjait is. Lettországban a „Lettország Nemzeti Könyvtára” törvénynek megfelelően a Nemzeti Könyvtár fele-

lős a nemzeti bibliográfia fejlesztéséért, ő a nemzeti bibliográfiai erőforrások előállítója.

A nemzeti bibliográfia legfőbb feladata ma minden adat (kurrens és retrospektív) elektronikus formában történő szolgáltatása.

Célok:

- ☉ minél teljesebb feltártság;
- ☉ hozzáférhetőség;
- ☉ a nemzetközi bibliográfiai szabványoknak való megfelelés;
- ☉ adatcsere országos és nemzetközi szinten (az osztott katalogizálás támogatása).

A lett nemzeti bibliográfia jellegzetességei

A nemzeti bibliográfia a Lett Nemzeti Könyvtár egyik prioritása. A lett nemzeti bibliográfia egyedi jellegzetessége az, hogy az első lett nyelvű dokumentum megjelenésétől, 1525-től máig a teljes időszakot feldolgozza. Nemrég (1999-ben) a Lett Nemzeti Könyvtár Ritka Könyvek és Kéziratok Osztálya megjelentette a „Régi Lett Nyomatványok 1525-1855” bibliográfiai indexét. A lett nemzeti bibliográfia egyes hiányait a Lett Akadémiai Könyvtár pótolta: „A lett irodalom indexe: kiegészítés (1585-1919) a J. Misiński által készített „A lett irodalom indexe” kötetéhez; a lett kalendáriumok (1750-1919) stb. A lett nemzeti bibliográfia másik egyedi jellegzetessége, hogy az összes, a 18. század közepétől hozzáférhető periodikum anyaga analitikusan fel van tárva. Ezek az indexek a tudományok és a gyakorlati tevékenységek minden területére kiterjednek. A II. világháborúig ezt a tevékenységet az ismert lett bibliográfus, *Augusts Ginters* (1885-1944) végezte. Hogy lefedjék a teljes időszakot 1920-ig, a nemzeti bibliográfiai indexek rendszeres publikálásának kezdetéig, a „*Lett tudomány és irodalom*” indexe folytatásának publikálásával a

Lettonica Osztály pótolja a hiányokat. A Lett Nemzeti Könyvtár Bibliográfiai Intézete Lettország nemzeti bibliográfiájának központja. Ez készíti a nemzeti bibliográfia havonta megjelenő nyomtatott kiadását, a „*Latvijas Preses Hronika-t*”; fenntartja és aktualizálja a nemzeti bibliográfiai adatbázist (1996-ban indult, jelenleg körülbelül 600 000 rekordot tartalmaz MARC formátumban): könyveket, analitikákat (időszaki kiadványok cikkei), lettikákat.

1. táblázat

A Bibliográfiai Intézet adatbázisai 2000 októberében

Cím	A tételek száma	A lefedett időszak
A könyvek adatbázisa	14 070	1997-től
Az analitikák (cikkek) adatbázisa	529 100	1996-tól
Lettika	26 435	1997-től
Az időszaki kiadványok adatbázisa	3 600	1991-1997
Az időszaki kiadványok rendszerének adatbázisa	21 600	1740-1998
A kiadási statisztikák adatbázisa	11 500	1995-től
ISSN helyi adatbázis	850	1995-től
ISBN/ISMN helyi adatbázis	800	1998-től

Az adatbázis MARC formátumban hozzáférhető a <http://www.linc.lv> címen.

Néhány lap a nemzeti bibliográfia gépesítésének történetéből

Szövegszerkesztővel kezdtünk rekordokat készíteni nyomtatási célokra az 1990-es évek elején, 1996 óta használjuk az ALISE nevű helyi rendszert (DOS verzió; az adatok elérhetősége a weben). Ez a tény különösen fontos Lettország egész könyvtári rend-

szere számára, mivel tesztelés és a Bibliográfiai Intézet által végrehajtott kiegészítések után ezt a rendszert sok könyvtárban (ma már több mint 100-ban) vezették be.

Előnyei a következők voltak:

- ☉ a személyzet képzése (a MARC (UK), ISBD, ETO bevezetése);
- ☉ adatszolgáltatás lehetősége a nyomtatott változathoz (Latvijai Preses Hronika stb.);
- ☉ adatszere elektronikus formában (flopi lemezen, e-mail útján, on-line) kb. 30 könyvtárral az osztott katalógizálás kezdetei (7 regionális könyvtár exportál adatokat a Bibliográfiai Intézet számára, a helyi sajtó cikkeinek adatait).

Hátrányok:

- ☉ nincs authority control (a szerzők egységes besorolási adatai);
- ☉ nincs serials control (az időszaki kiadványok egységes besorolási adatai);
- ☉ mindig növekvő igény egyre nagyobb szerver kapacitásra.

A Bibliográfiai Intézet a Könyvtári Információs Hálózat (Library Information Network Consortium, LINC) többi tagjával az ALEPH integrált rendszer bevezetésén dolgozik;

Néhány probléma, amit meg kell oldani az ALEPH500 bevezetése során:

- az adatok átvitele az ALISE-ből az ALEPH-be (A UK MARC-ból US MARC-ba, figyelembe véve a többnyelvű használatot, különböző írásmódokat és központosítást, a lehetséges duplikációkat);
- a nemzeti bibliográfia nyomtatott változatának kiadása;
- a személyzet átképzése;
- együttműködés a Lett Nemzeti Könyvtár és a konzorciumban résztvevő többi könyvtár között;
- a kétoldalú nemzeti bibliográfiai adatáramlás biztosítása az ALEPH és az ALISE, LIBER vagy más Lettországi használt rendszerek.

Pillanatnyilag az látszik valószínűnek, hogy a közművelődési könyvtárak más integrált könyvtári rendszert fognak használni, nem az ALEPH500-at. A különböző rendszerek kompatibilitása, az adatkonverzió biztosítása az egyik rendszerből a másikba az egyetlen lehetőség a sikeres együttműködésre egy közös könyvtári információs hálózat létrehozása érdekében Lettországi. Ez fogja garantálni az információs források közös feldolgozását, a nemzeti bibliográfiai adatok helyi, országos és nemzetközi hozzáférhetőségét.

A nyomtatott lett nemzeti bibliográfia (1763-1995) retrospektív konverziójának projektje

A bibliográfiai információk legnagyobb része Lettországi még mindig csak hagyományos formában férhető hozzá, s mostanáig nem csatlakozott a nemzetközi vérkeringéshez – még azok az információk kincsek sem, amelyek Európa és a világ kultúrájához tartoznak. A katalóguscédulák géppel olvasható formára való konverziója népszerű Európa számos nagy könyvtárban (British Library, Cseh Nemzeti Könyvtár, Szlovén Nemzeti Könyvtár, Magyarország, Lengyelország és más országok szakkönyvtárai. Szomszédaink – Litvánia és Észtország – szintén ezt a változatot támogatták. A Lett Nemzeti Könyvtár és Lettországi más könyvtárai katalógusainak nagy része külföldi publikációkat tartalmaz (legtöbbjük szovjet publikáció oroszul) az 1945-1990 közötti időszakból. Ezeknek a rekordoknak a nagy száma duplikációt jelenthet az Észtországban és Litvániában már konvertált katalógusokkal és a jövőben az oroszországiakkal is. Megvizsgáltuk a rekordok importálásának azon módjait, amelyeket a mai technika lehetővé tesz (pl. a nemzeti bibliográfia rekordjainak csere verziója az OCLC-vel, különböző nemzeti bibliográfiák CD-ROM változatának használata.) Emiatt a legészterűbbnek az látszik, ha csak a nyomtatott nemzeti bibliográfiában szereplő lett dokumentumok konverziójára kerül sor.

Már bemutattuk a Bibliográfiai Intézet által 1996-tól készített nemzeti bibliográfiai adatbázist. A nyomtatott információk géppel olvasható formába való konverziója a már létező adatbázist mintegy 2,5 millió rekorddal fogja gazdagítani.

2. táblázat

A nemzeti bibliográfia publikációi és a rekordok száma

A nemzeti bibliográfia publikációi	A rekordok száma
Latvijas Preses Hronika	1 652 066
könyvek (1940., 1941, 1944-1996)	100 610
analitikus tételek (1950-1993)	1 331 793
Lettica („Lettország és a lettek a világ sajtójában”) (1958-1990)	182 347
nyomtatott zene (1940, 1941, 1944-1995)	6 466
grafikai művek (1949-1995)	19 826
kritikák (1940, 1941, 1944-1995)	11 024
„Lettország tudománya és irodalma” (1763-1941)	812 512
„A Lettországon kívül kiadott lett publikációk bibliográfiája”	11 250
Összesen:	2 475 828

Míndez hozzáférhető lesz valamennyi könyvtár számára Lettorszáiban s külföldön is két projektnek köszönhetően, ezek a „Könyvtári Információs Hálózat Konzorciuma” (Library Information Network Consortium - LINC) és a „Lettország közös könyvtári információs rendszere”.

A projekt célja és várható eredményei

A projekt hosszú távú célja egy egyedi nemzeti kulturális adatbázis létrehozása (a 18. század közepétől 2000-ig) a nemzeti bibliográfia nyomtatott indexeinek géppel olvasható formába való konvertálásával (136 000 szövegeoldal).

A várható eredmények:

- ☉ A nyomtatott bibliográfiai adatok (1763-1995) megőrzése US MARC formátumban és digitális formában;
- ☉ ezen adatok hozzáférhetősége helyi, országos és globális szinten az ALEPH500 könyvtári rendszer segítségével;
- ☉ jobb szolgáltatások a könyvtárhasználók számára (jelenleg az elektronikus katalógus mellett számos cédulakatalógust is használni kell, amikor keresnek a gyűjteményekben);
- ☉ megosztott bibliográfiai adatok (a Lett Nemzeti Könyvtár által konvertált nemzeti bibliográfiai rekordok elérhetőek lesznek Lettország egyéb könyvtárai számára).

A projekt szervezői

A projektet a Lett Nemzeti Könyvtár Bibliográfiai Intézete valósítja meg az SWH-TECHNOLOGY céggel együttműködve. Azért választottuk ezt a céget, mert komoly tapasztalatokkal rendelkezik. Ez a második legnagyobb programozó cég Lettorszáiban, amelynek nemcsak Európából vannak ügyfelei, hanem az USA-ból is. A cég szakemberei képesek voltak a lehetséges szoftver olyan nemhagyományos verziójának megtervezésére, amely lehetővé teszi a munka egész technológiai ciklusának egyszerre való megvalósítását (a szkennelt rekordtól a MARC formátumú, strukturált rekordig, azaz a végső cél eléréséig).

Speciális szoftver tervezése

Ez a technikai feladat nagyon összetett volt: a különböző időszakok (1763-1990) különböző minőségű nyomtatott bibliográfiai rekordjainak konverziója MARC formátumra, amely a mezők meghatározásán alapszik, a szövegek meghatározott elrendezésének példáin alapul (figyelembe véve a többnyelvű alkalmazásokat, a lett betűkészletek egyediségét, régi nyomtatványokat stb.). Az SWH-T által

tervezett szoftver egyetemes program, amely lehetővé teszi bármely szöveg elemzését és strukturálását, ha algoritmust lehet rá vonatkozóan meghatározni. A retrospektív konverziós szoftver egylépes szoftverként használható, ahol az oldalak képei egyszerre teszik meg a három szakaszt, azaz lehetővé teszi az összes felismerési/feldolgozási problémák egyszerre történő megoldását, miközben az eredeti kép elérhető egy kezelő számára.

A projekt első fázisának (2000) eredményei

A projekt első szakaszában a következő feladatokat teljesítettük:

- ☉ a nyomtatott indexek elemzése és vizsgálata annak érdekében, hogy racionalizáljuk a retrospektív konverziót; a műveletek módszerének és technikai sémájának kidolgozása,
- ☉ az eredeti egylépes szoftver tervezése és tesztelése, a szabványos alkalmazások integrálása ebbe a további retrospektív konverzió sikeres megvalósításának céljával;
- ☉ pillanatnyilag hiányzó bibliográfiai információk elkészítése a legnagyobb igényt jelentő 1990-es

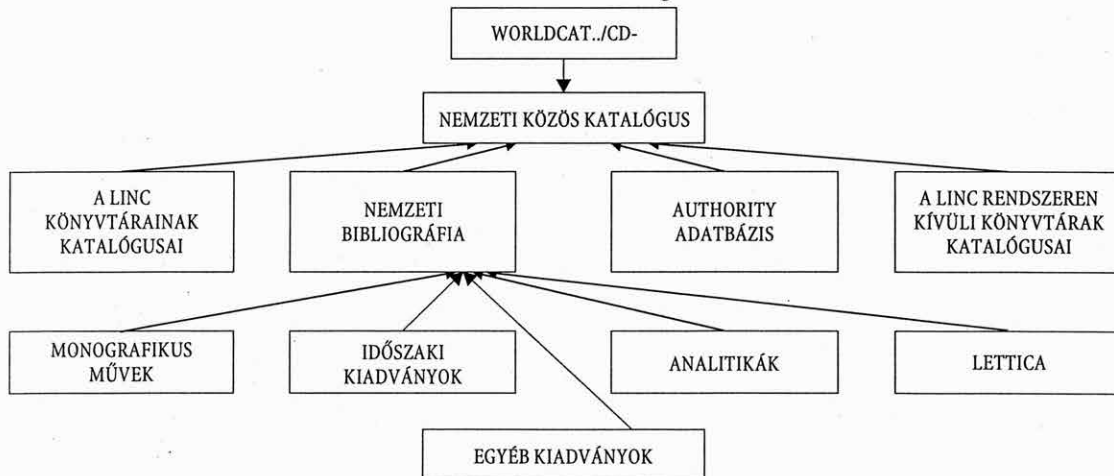
évekre vonatkozóan (körülbelül 63 000 MARC formátumú rekorddal egészítettük ki az addigiakat);

- ☉ a jövőben szükséges munkaidő és hardver mennyiségének felbecsülése.

A projekt továbbfejlesztése (második szakasz)

A projekt megvalósításának első szakasza szolgál a további jövőbeli projektek folytatásának alapjául. A tervezett szoftver biztosítja a nemzeti bibliográfia indexek „Latviešu zinātne un literatūra” (Lett tudomány és irodalom) – az első részben az 1920-1930 közötti időszak rekordjai, amelyek iránt a legnagyobb igény mutatkozik. Így az Örökség 1 projekt keretében megóvott hírlapokkal való kapcsolat a gyakorlatban is tapasztalható. A Lett Nemzeti Könyvtár valósítja meg az Örökség 1 projektet (az 1822-1940 közötti lett időszaki kiadványok konzerválása), amelyet a lett Soros Alapítvány és az OSI NLP támogat. A két projekt közötti együttműködés eredményeként az adatbázis analitikus rekordjai és a szkennelt újságcikkek (CD-ROM-on) közti kapcsolatot sikerül biztosítani (metaadatok használatával). A konvertált és kurrens nemzeti bibliográ-

3. táblázat
A nemzeti közös katalógus

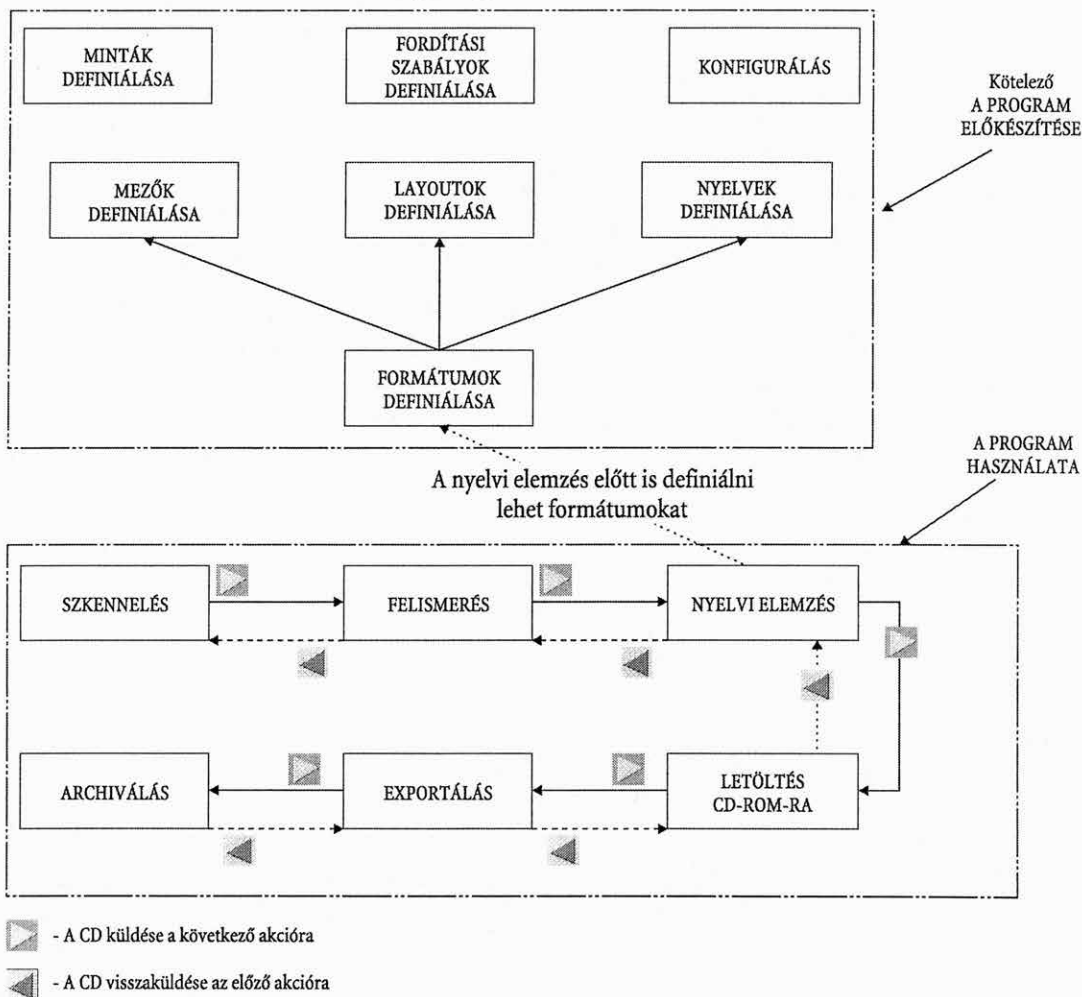
fiai adatok a nemzeti közös elektronikus katalógus egy logikai adatbázisát képezik, s a nemzeti dokumentumszolgáltató rendszer alapjául fog szolgálni. Az analitikus leírások tárgyi információkkal fognak kiegészülni. A monografikus művek és az időszaki kiadványok leírásai kiegészülnek authority rekordokkal és a Lett Nemzeti Könyvtár Lettonica osztályának és egyéb könyvtárak gyűjteményi adataival. A projekt következő szakaszában a Lett emigráns

publikációk bibliográfiája („Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija”) szerepel majd. Ezt követi majd a Latvian Press Chronicle rekordjainak konverziója (először a monografikus művek része - 100 000 rekord). Az utolsó részt a régi nyomtatványok (kb. 3000 szövegoldal) rekordjai jelentik majd. Lehetségesnek tartjuk, hogy ebben az esetben a manuális feldolgozás sikeresebb lehet. Minden rekordot exportálunk az ALEPH500-ba, amely

4. táblázat

A retrospektív konverziós program működése, a használatától várható költségsökkenés

Munka a programmal

megfelel a nemzetközi szabványok (ISBD, USMARC, authority control, Z39.50) követelményeinek, amelyet a többi könyvtár is megkap (először a LINC-ben résztvevő könyvtárak, azután közművelődési, szak- stb. könyvtárak <az Állami Beruházási Program támogatása esetén>). Mivel az ALEPH500 az erőforrásoknak az interneten keresztül való megosztásán alapul, ez biztosítja a legmagasabb szintű együttműködést. Minden publikációról egy MARC rekord készül csak, amelyet kiegészítünk a Lett Nemzeti Könyvtár Lettonika Osztályának és az egyéb LINC könyvtáraknak az adataival. Az 5. táblázat összehasonlítási lehetőséget ad arra, hány emberévre van szükség 2,5 millió rekord feldolgozására a retrospektív konverziós programmal és anélkül.

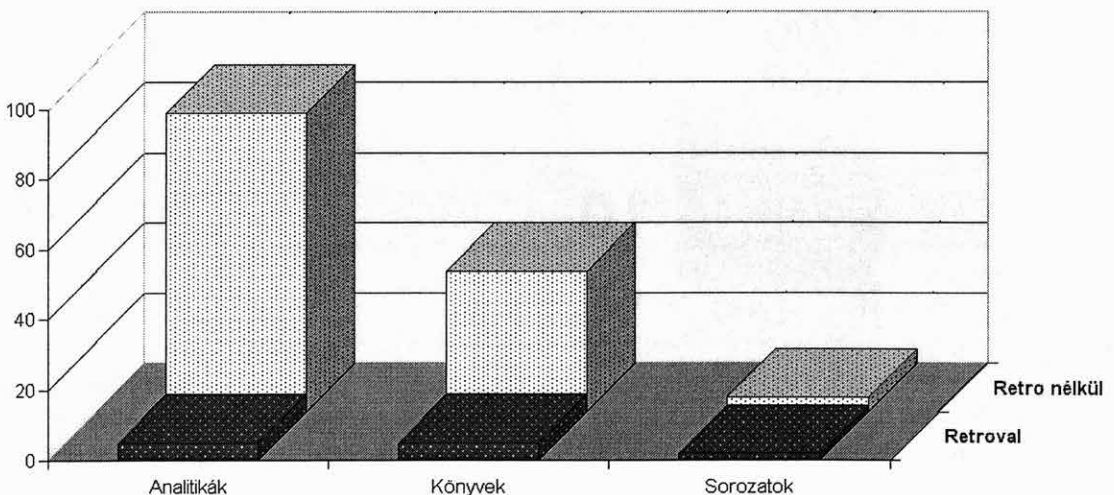
6. táblázat

A költségek összehasonlítása

A költségek összehasonlítása	Szükséges munkamennyiség:
a Retro szoftver használatával	21,06 emberév
a Retro szoftver nélkül	132,51 emberév
Átlagos havi fizetés	200 USD
Átlagos éves fizetés (adóval együtt)	3 312 USD
A projekt kiadásai a Retro szoftver használatával:	
fizetés:	69 742,23 USD
Retro szoftver:	33 000,00 USD
Összesen:	102 742,23 USD
A projekt kiadásai a retro szoftver nélkül:	
Összesen:	438 862,81 USD
Különbség:	336 120,58 USD

5. táblázat

Retrospektív konverzióval vagy anélkül

Várhatóan a retrospektív konverziós szoftverrel való munka 6,4-szer hatékonyabb lesz, mint a manuális adatfeldolgozás (ld. 6. táblázat).

A projekt sajátosságai

A projekt első szakaszának megvalósítása egybeesik azzal, amikor a Lett Nemzeti Könyvtár bevezeti az új könyvtári információs rendszert, az ALEPH500-at. Ez a bibliográfusok munkáját sokkal bonyolultabbá teszi. Az új rendszer katalogizáló modelljét ki kell fejleszteni, a US MARC sajátos jellemzőit meg kell ismerni (mostanáig a UK MARC-ra alapozott IT ALISE rendszerrel dolgoztunk), a kurrens bibliográfiai munkát folytatni kell, s ugyanakkor a SWH-Technology céggel együttműködve részt kell venni a retrospektív konverziós projektben. A projekt első szakaszába csak információtechnológiai szakembereket vontunk be külsőként. Nem lehetséges hallgatók és hozzájuk hasonló bevonása, mert nagy tudású, gyakorlott bibliog-

ráfusokra van szükség. A szoftvertervezőt segítő bibliográfusnak a programozási nyelv alapjait is ismernie kell. A munka bonyolult a megfelelő állami támogatás hiánya miatt is: a költségvetésnek nem képezik részét a könyvtári munka új irányai, mint a retrospektív konverzió, digitalizálás és hasonlók. Az egyedüli lehetőség a munka folytatására pénzügyi támogatás keresése, részt véve különböző alapítványok által meghirdetett pályázatokon. Mivel a retrospektív konverzió új trend a könyvtári

munkában Lettországból, csak külföldi tapasztalatokból kaphatunk támogatást. A tanulmányutakon, tapasztalatcseréken, konferenciákon való részvétel is a rendelkezésre álló pénztől függ. Az ilyen alkalmak nagyon hasznosak számunkra, lehetőséget adnak arra, hogy megismerkedjünk mások eredményeivel, ugyanakkor elkerüljük hibáikat. A modern technológiák alkalmazása a könyvtári munkában elősegíti a személyzetnek azt a vágyát, hogy új tudásra tegyenek szert, bátorítja ön-

becsülésüket, s kétségtelenül növeli a könyvtárak és a könyvtárosok presztízsét a nagyközönség előtt.

